

100-lecie Polskiej Szkoły Matematycznej ... filatelistycznie

Jan SWADŹBA, Katowice

... niestety, niedostrzeżone przez Poczta Polską. W planie wydawnictw Poczty w 2018 roku widzimy 100-lecie Niepodległości, 100-lecie Polskiego Towarzystwa Geograficznego i tak jeszcze 14 razy! Jest jeszcze szansa na ulokowanie 100-lecia PSM w ramach punktu „Emisja obiegowa – 12 znaczków – w miarę potrzeb eksploatacyjnych”. Sądzę, że jest to zadanie dla znanych instytucji (na przykład Polskiego Towarzystwa Matematycznego), bo odosobniony raczej nie ma szans.

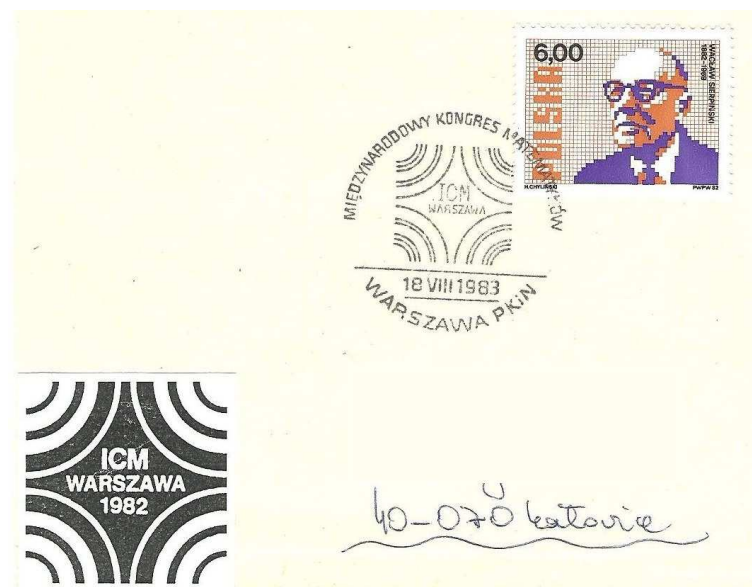
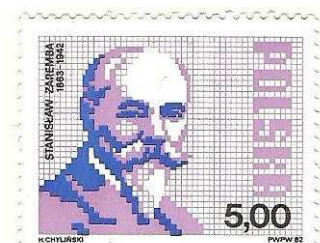
Początki Polskiej Szkoły Matematycznej wyznaczają dwa wydarzenia – ukazanie się artykułu Zbigniewa Janiszewskiego w 1918 r. *O potrzebach matematyki w Polsce* oraz czasopisma *Fundamenta Mathematicae* w 1920 roku.

Celem programu Janiszewskiego było *zdobycie samodzielnego stanowiska dla matematyki polskiej*. Podał też środki sprzyjające jego osiągnięciu – ważne dla stworzenia *odpowiedniej atmosfery matematycznej, styczności ze współpracującymi*. Powołanie *Komisji opieki nad rozwojem matematyki*, m.in. zajmującej się gospodarką stypendialną, by *jednostki o wybitnych zdolnościach matematycznych zachować dla matematyki*. Zajmować się wspólnymi tematami najlepiej w pracy nad jedną gałęzią matematyki. Wspólna praca, bo *odosobniony wie o wiele mniej od tych, co pracują wspólnie*. Utworzenie u nas specjalnego pisma dla jednej gałęzi matematyki.

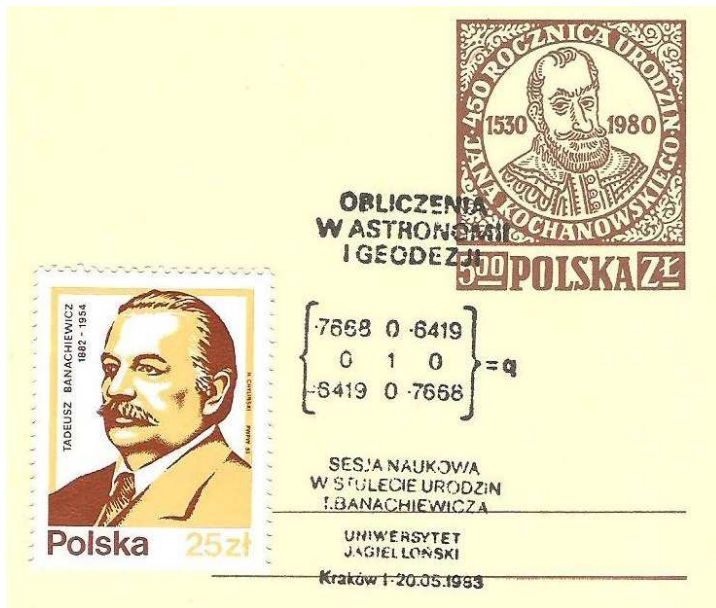
I to się w pełni udało!

Polska Szkoła Matematyczna wyprowadziła Polskę na czołowe miejsce w świecie w topologii, teorii mnogości, analizie funkcjonalnej, teorii równań różniczkowych, logice, algebrze. No i w zastosowaniach matematyki. (Marek Kordos, *Wykłady z historii matematyki*). Wzrastała liczba artykułów z zagranicy w *Fundamenta* oraz *Studia*, *uczni zagraniczni przyjeżdżali do Polski, i nawzajem, polscy matematycy jeździli za granicę, aby (...) pracować nad problematami, które stanowiły przedmiot ich wspólnego zainteresowania.* (Kazimierz Kuratowski, *Pół wieku matematyki polskiej 1920 – 1970*).

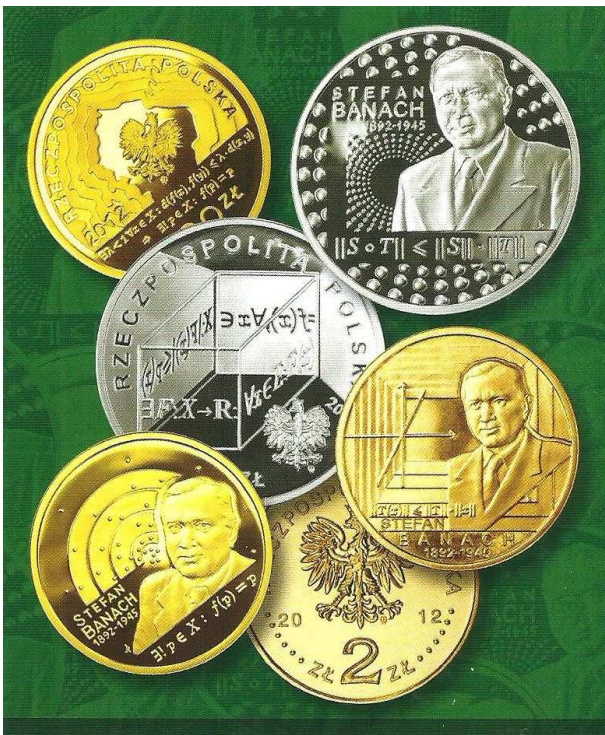
Tego bogactwa tematycznego nie zobaczymy jednak na wydawnictwach naszej Poczty. Smutną serię czterech znaczków wydano w 1982 r. z okazji Międzynarodowego Kongresu Matematyków w Warszawie. Kongres nie mógł odbyć się w 1982 roku ze względu na stan wojenny. Jednak światowa społeczność matematyków wymusiła zorganizowanie go w następnym, 1983 roku i dopilnowała, aby odbył się ... z emblematem *ICM Warszawa 1982* (poniżej).

Znaczek z serii *Wybitni Polacy* i datownik na zdjęciu po lewej przypomina Tadeusza Banachiewicza, zaś datownik po prawej, Władysława Orlicza.

Wacława Sierpińskiego dostrzegła jeszcze Poczta Węgier (znanek wydano z okazji 2. Europejskiego Kongresu Matematyków w Budapeszcie) oraz Poczty Finlandii i Macao (patrz *Delta* listopad 2010).

(myślę, że Czytelnicy widzą, gdzie tu jest „Sierpiński”).

Stefana Banacha docenił Narodowy Bank Polski, wprowadzając do obiegu monety o nominale 200 zł, 10 zł i 4 zł. Banach ma też pomnik, który stoi przed budynkiem Instytutów Matematyki i Fizyki w Krakowie. No, i jest ławeczka na Plantach.

Poniższy datownik okolicznościowy przypomina powstanie Polskiego Towarzystwa Matematycznego w 1919 roku. Jego pierwszym prezesem został Stanisław Zaremba.

Dopiero w 1974 roku dotarła do szerokiej opinii publicznej, nie tylko polskiej, informacja o matematykach, absolwentach Uniwersytetu Poznańskiego, pogromcach niemieckiej Enigmy: Marianie Rejewskim, Jerzym Różyckim i Henryku Zygalskim. Stało się to dzięki książce Gustave Bertranda, szefa francuskiego radio-wywiadu, *Enigma, czyli największa z tajemnic wojny 1939–1945*. Szyfr złamano 31.12.1932! Zbudowane w Polsce dwie sztuki Enigmy i urządzenia deszyfrujące przekazano sojusznikom, Francji i Anglii, pod koniec sierpnia 1939 roku. Bertrand napisał *Polacy bili nas wtedy na głowę*.

Szkoda tylko, że Anglicy oficjalnie oddali im hołd prawie 30 lat później – odsłonięto tablicę z ich nazwiskami w Bletchley Park (brytyjski ośrodek dekryptażu); książkę Yorku, Jerzy, przywiózł do Polski oryginalną Enigmę (używaną przez niemiecką marynarkę). Po wojnie do Polski wrócił tylko Rejewski – o swojej przeszłości nie mówił. W 1979 roku otrzymał Krzyż Oficerski Orderu Odrodzenia Polski. W 1999 roku, pośmiertnie, uhonorowano każdego z nich Orderem Orła Białego.

W latach 1939–1945 tragicznie zginęła prawie połowa matematyków polskich (Stefan Banach i Stefan Mazurkiewicz zmarli po wyzwoleniu w 1945 roku). Wielu matematyków brało udział w tajnym nauczaniu, m.in. Karol Borsuk, Kazimierz Kuratowski, Wacław Sierpiński.

Zlikwidowano Uniwersytet Warszawski oraz Uniwersytet Jagielloński – rysunek na znaczku powyżej przypomina scenę przekazania klejnotów królowej Jadwigi na zakup budynków dzisiejszego Collegium Maius. Po sprzeciwie Niemiec (Grunwald!) wydano „nowy” znaczek – jego „zamazaniec” to symbol, dokument likwidacji Uniwersytetu (starszego od uniwersytetów niemieckich!). Uniwersytet Poznański przemianowano na Reichsuniversität Posen (znaczek po lewej).

Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie, po wejściu *Oswobodzicieli bratnich narodów Zachodniej Ukrainy i Białorusi* stał się Uniwersytetem Iwana Franko (kartki po prawej).

W Krakowie „zaproszono” wszystkich pracowników naukowych na „wykład” – przybyłych aresztowano i wywieziono do obozu koncentracyjnego w Sachsenhausen (w obozie zmarł Antoni Hoborski).

W radzieckim Lwowie uniwersytet pracował normalnie, w niemieckim uczelnie zamknięto, a część kadry rozstrzelano na Wzgórzach Wuleckich. Stefan Banach, jak wielu innych, „pracował” jako karmiciel wszy w Instytucie Weigla – w 1937 roku mógł wyjechać na stałe do USA! Został! Nie skusił go nawet czek z 1 (jedynek) i taką ilością 0 (zer), które sam miał dopisać, bo ... *było to zbyt mało, by wyjechać z Polski!* (Czek podpisany przez Norberta Wienera przywiózł John von Neumann.)

Po wojnie matematycy, którzy nieraz cudem ocalili, wrócili na uczelnie.

Marek Kordos spotkania z nimi wspomina tak : (...) *każdy z nas mógł w każdej, zupełnie nawet błażej sprawie zaczepić na korytarzu dowolnego z wielkich przecież naszych profesorów i zawsze został wysłuchany z uwagą i otrzymał pełne wyjaśnienie swoich, często wręcz śmiesznych wątpliwości.*

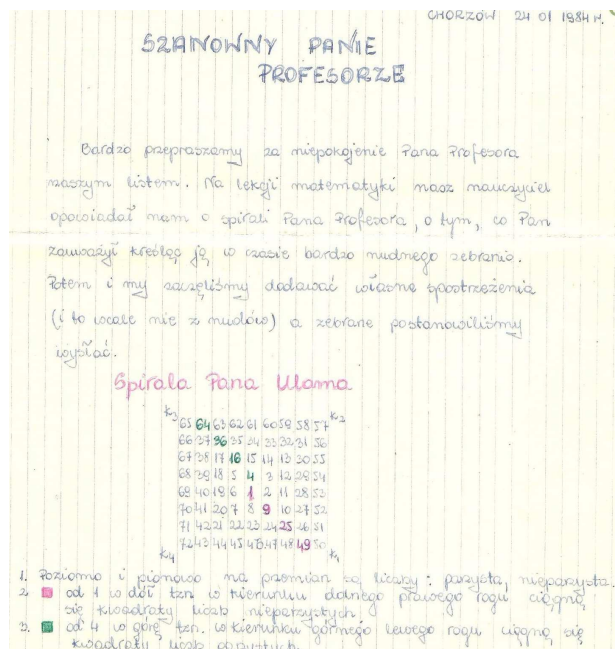
Z taką samą życzliwością spotkali się moi uczniowie, korespondując w 1984 roku ze Stanisławem Ulamem (przytaczam fragment, bo list jest już dziś prawie nieczytelny).

... Na lekcji matematyki nasz nauczyciel opowiadał nam o spirali Pana Profesora, o tym, co Pan zauważył, kreśląc ją w czasie bardzo nudnego zebrania. Potem i my zaczęliśmy dodawać własne spostrzeżenia (i to wcale nie z nudów), a zebrane postanowiliśmy wysłać.

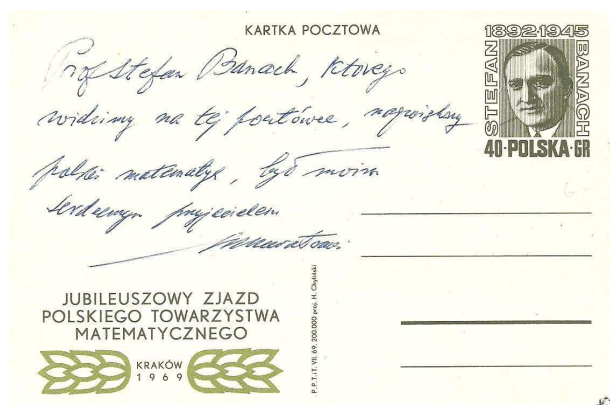
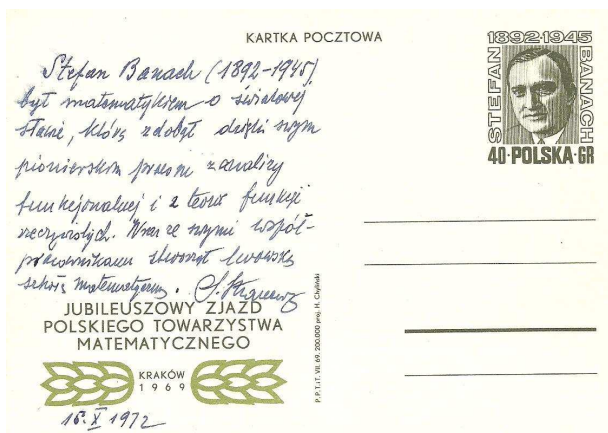
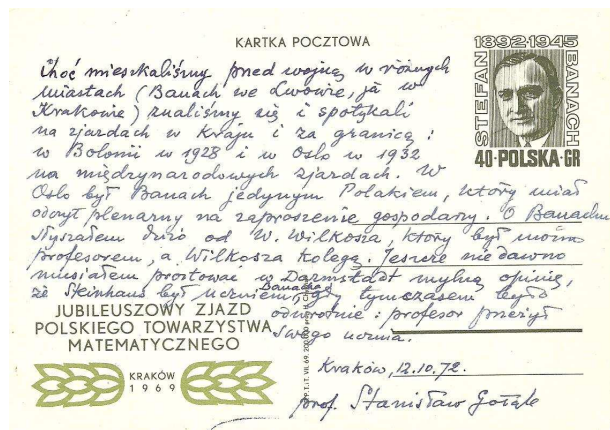
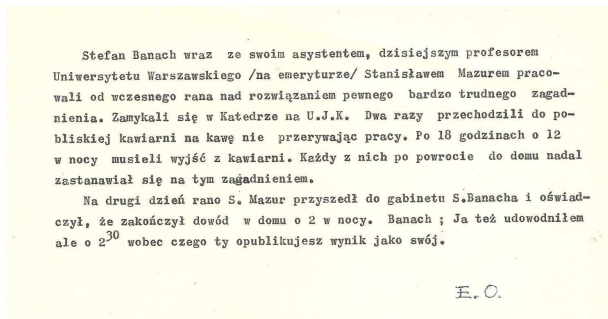
Spirala Pana Ulama

65	64	63	62	61	60	59	58	57
66	37	36	35	34	33	32	31	56
67	38	17	16	15	14	13	30	55
68	39	18	5	4	3	12	29	54
69	40	19	6	1	2	11	28	54
70	41	20	7	8	9	10	27	52
71	42	21	22	23	24	25	26	51
72	43	44	45	46	47	48	49	50

1. Poziomo i pionowo na przemian są liczby parzyste i nieparzyste.
2. od 1 w dół, tzn. w kierunku dolnego prawego rogu ciągną się kwadraty liczb nieparzystych.
3. od 4 w górę, tzn. w kierunku górnego lewego rogu ciągną się kwadraty liczb parzystych. ...

Podobnie wielu może zadziwić, jak powszechna była odpowiedź na prośbę uczniów o kilka słów o Banachu – oto kartki odesłane przez Edwarda Otto, Stanisława Gołęba, Stefana Kaczmarza, Kazimierza Kuratowskiego, Franciszka Leję, Bronisława Knastera (to on wykonał wykorzystane na znaczkach zdjęcie) i Karola Borsuka.

Kraków 14. X. 1972

Szanowny Panie!

Nieodpowiedzi na list dowodzi, że szereg wiadomości o Stefanie Banachiu gromadził Pan w książce Biblioteki Problemów, t. 101, p.t. Wkład Tolstowa do Nauki

P.H.S. Warszawa 1967
str. 435-443,
wydanej przez Josefa Hurwica.

Również w czasopiśmie „Wiadomości Matematyczne”, tom XII, Warszawa 1969, znajdziemy się artykuł S. Ulama p.t. Wzajemności z Kaniawski Saksckoj, w którym świadczą dowody jest mowa o działalności Banacha w Lwowie.

W tym samym tomie „Wiadomości Mat.” jest też inny artykuł: Rozstanie P.T.N. z najstarszymi członkami (zmianami) S. Banacha

Łączę z przesyłką wyrazy J. Leja

Najmniej chyba znaną pracą Stefana Banacha jest porównanie tw. formata przekształceń (zob. ulamki H. Steinhausa), które może mieć duże znaczenie praktyczne. Oglądając je, wraz z moim rozmówcą w Compt. rendus de la Societe Polonoise de Mathematique XIX (1946), Kraków 1947, str. 228-230, po francusku.

Może Pana zaintryguje, że podobnie Banacha na znaczku pocztowym jest najważniejszym z twórców Związku Matematyków, jakiego jest członkiem z 1938, gdy stworzył przy moim biurku w Warszawie w 1938 r. Było to w rzeczywistości nieprzebrane.

Łączę z przesyłką powstania Bractwa Kaniawski

**JUBILEUSZOWY ZJAZD
POLSKIEGO TOWARZYSTWA
MATEMATYCZNEGO**

KRAKÓW 1969

1892-1945
STEFAN BANACH
 40-POLSKA-GR

KARTKA POCZTOWA

W historii matematyki imię Stefana Banacha wyróżnia się na jedno z pionierskich miejsc. Analiza Funkcyjna, będąca jednym z najwspanialszych działów matematyki upamiętniła jego zaudycia nowo powstanie. Również twierdzenia Banacha, algebry Banacha, rozmaite twierdzenia Banacha upamiętniły jego imię w pracach matematyków całego świata.

Paul Bourgin

Winnona, dn. 17 października 1972.

**JUBILEUSZOWY ZJAZD
POLSKIEGO TOWARZYSTWA
MATEMATYCZNEGO**

KRAKÓW 1969

1892-1945
STEFAN BANACH
 40-POLSKA-GR

I to byłoby tyle o Polskiej Szkole Matematycznej... filatelistycznie! Czy kiedyś pojawią się znaczki z Hugo Steinhausem, Stanisławem Mazurem... , *Księgą Szkołą, Teorią operacji liniowych*, twierdzeniem o „kanapkach”... bogate wiedzą jak monety NBP?

PS. Warto zauważyć, że „nowe” uniwersytety pamiętają o swoich korzeniach.

